

ORGANIZIRANJE DELAVCEV

SINDIKALNO GIBANJE SKOZI ČAS

Pripravila:

Pavle Vrhovec in mag. Staša Pernat Lesjak

Ljubljana, februar 2014

Kazalo

1. POGLAVJE: Mednarodno sindikalno gibanje.....	3
MEDNARODNA KRONOLOGIJA DELAVSKEGA GIBANJA.....	3
Razvoj mednarodnih sindikalnih organizacij.....	6
Razlike med sindikati in nevladnimi organizacijami.....	7
2. POGLAVJE: Slovensko sindikalno gibanje.....	9
SLOVENSKI KRONOLOGIJA DELAVSKEGA GIBANJA.....	9
Mezdna in stavkovna gibanja.....	12
Delavske strokovne organizacije.....	12
Sindikati v socializmu.....	14
Sindikalni pluralizem po letu 1991.....	14
Reprezentativnost sindikatov.....	14
Ključni izzivi za sindikate v sodobnem času.....	14
Dosežki slovenskih sindikatov (ZSSS).....	14

1. POGlavJE: Mednarodno sindikalno gibanje

Delavci so se pričeli združevati v organizacije že pred razmahom industrializacije. To so bile najpogosteje organizacije kvalificiranih obrtnikov, ki so se borile proti ekonomskim silam. Šele kasneje so se začeli delavci združevati, da bi izboljšali svoj ekonomsko-socialni položaj in pogoje dela. Prve delavske organizacije so bile nezakonite, saj so bile pravne, politične in družbene sile do njih skrajno sovražne, ker naj bi ovirale zakone svobodne konkurence in ogrožale zasebno lastnino. Delovanje sindikatov se je z razraščanjem industrijskega tržišča okrepilo šele v drugi polovici devetnajstega stoletja.

Če pogledamo razvoj sindikatov od 19. stoletja naprej, zasledimo tri obdobja. Prvo obdobje prepovedi sindikalnega delovanja je temeljilo na individualistični koncepciji, ki je pomenila absolutno svobodo posameznika in moč države. Suverenost je prenesena od naroda na državo, brez obstoja vmesnih oblik združevanja. Drugo obdobje pravne tolerance sindikatov je bila pomembna prelomnica. Prepoved združevanja je bila odpravljena v Angliji leta 1824, v Franciji 1848, v Nemčiji 1869 in v Italiji 1891. Zadnje obdobje v zgodovinskem razvoju sindikalnega gibanja pa je obdobje svobodnega delovanja sindikatov. V tem obdobju se vzpostavi tudi zakonsko urejanje delovanja sindikatov. Socialna pravičnost pa se je poleg državnih norm pričela zagotavljati tudi z med delavci in delodajalci skupno opredeljenimi določili.¹

MEDNARODNA KRONOLOGIJA DELAVSKEGA GIBANJA

LETO	DOGODEK
1800-1899	
1816	V Vzhodni Angliji izbruhnejo nemiri zaradi hrane. Delavci so zahtevali minimalno plačo in določitev maksimalnih cen hrane
1835	V zvezni državi Filadelfija (ZDA) izbruhne stavka mizarjev, kiparjev in delavcev v kamnolomih, ki je bila del "Deset urnega gibanja". Izdelali so letak "Bostonska okrožnica", ki je povzročila širše stavkovno, ki je zahtevalo krajši delovni čas in višje plače.
1842	V ZDA je vrhovno sodišče v Massachusettsu odločilo v sodbi Commonwealth v. Hunt, da so sindikati legalne organizacije in imajo pravico do organiziranja in stavke. Pred to odločitvijo so sindikati, ki so želeli organizirati delavce v tovarnah lahko bili otoženi zarote.
1847	Na Škotskem je bil ustanovljen najstarejši sindikat učiteljev na svetu - Educational Institute of Scotland.
1847	V ZDA postane zvezna država New Hampshire prva, ki uzakoni deseturni delavnik.
1848	V ZDA v zvezni državi Philadelphia sprejmejo zakon o delu otrok, ki uzakoni 12 let

¹ Novak Mitja, Rudi Kyovsky in Ilja Jurančič. 1992. *Sindikalno pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

	kot minimalno starost otrok da lahko delajo, vendar samo v komercialnih poklicih.
1856	V Avstraliji so delavci v kamnolomih in gradbinci v Melbournu dosegli osemurni delavnik. Bili so prvi delavci na svetu, ki so dosegli osemurni delavnik brez zmanjšane plače.
1864	V Evropi je ustanovljena prva internacionala - International Workingmen's Association.
1866	V ZDA je bila ustanovljena prva sindikalna zveza - National Labor Union
1868	V Nemčiji je ustanovljena zveza sindikatov - Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund (ADGB) in je predstavljala 142.000 delavcev.
1868	V ZDA je bil sprejet zvezni zakon o osemurnem delavniku, ki pa je veljal samo za uslužbence zvezne vlade.
1870	V ZDA je bila podpisana prva pisna pogodba med rudarji in upravljalci rudnikov.
1877	Izbruhne veliko stavkovno gibanje v ZDA, ki so ga začeli delavci na Ameriških železnicah. na koncu je bilo veliko delavcev mrtvih in ranjenih.
1881	V ZDA in Kanadi je ustanovljena zveza sindikatov - Federation of Organized Trades and Labor Unions (FOTLU), ki je predhodnica Ameriške delavske zveze (American federation of Labor - AFL)
5. september 1882	V ZDA, v New Yorku je 30.000 delavcev korakalo na prvi paradi za dan dela (Labor Day)
1884	V ZDA je zveza sindikatov, predhodnica AFL, sprejela resolucijo, ki govori, da: "osem ur bo zakonita dolžina delovnega dne od 1. maja 1886"
1. maj 1886	V ZDA je po vsej državi več kot pol milijona delavcev protestiralo na ulicah in zahtevalo sprejetje oseurnega delovnega dne. 4. maja v Chicagu (Illinois), se je na začetku miren spremenil v nasilni protest, kjer je nekdo v policijski odred vrgel dinamit, kar je rezultiralo v nekaj mrtvih in veliko ranjenih. ta dogodek je znan kot Haymarket Riot. Ti nemiri so postavili temelj za mednarodni dan delavcev ali tudi ponekod znan kot May Day.
1886	V ZDA je ustanovljena sindikalna centrala AFL, katere prvi predsednik je bil Samuel Gompers (umrl 1924).
1889	V Evropi je ustanovljena druga internacionala. 1. maj je razglašen kot mednarodni dan delavcev.
1894	V Združenem Kraljestvu izide zelo vplivna knjiga z naslovom Zgodovina sindikalizma. Napisala sta jo Sidney in Beatrice Webb. Beatrice Webb je bila tista, ki si je izmislila izraz "kolektivno dogovarjanje" in je bila soustanoviteljica elitne londonske fakultete - London School of Economics and Political Science. Bila je tudi avtorice krajšega poročila, ki je opisal idejo o socialni državi, ki bi »zavarovala nacionalni minimum civiliziranega življenja ... odprt za vse enako, obeh spolov in vseh razredov, s katero mislimo na zadostno prehrano in usposabljanja za mlade, dohodek, ki zagotavlja preživetje za dela zmožne, zdravljenje za bolne, in skromno, vendar varno preživetje, za neznožne dela in ostarele. "
1895	V Franciji ustanovijo Konfederacijo dela (Confederation Generale du Travail - CGT), ki je najstarejša še vedno delujoča sindikalna centrala.
1900-1999	

1903	V ZDA je sindikalna aktivistka Mary Harris "Mother" Jones organizirala pohod otrok delavcev v protest za 55-urni delovni teden od Philadelphije do doma takratnega predsednika Theodorja Roosevelta v New Yorku. Leta 1902 je bila imenovana za "najbolj nevarno žensko v Ameriki" zaradi njenega uspeha v organiziranju rudarjev in njihovih družinam proti lastnikom rudnikov.
1913	V ZDA je vzpostavljeno Ministrstvo za delo (U.S. Department of Labor)
1914	Tovarna avtomobilov Ford je dvignila osnovne plače iz \$2.40 za deveturni delovni dan na \$5 za osemurni delovni dan.
1914	V ZDA se je zgodil "Ludlow Massacre". Med stavko rudarjev v Colorado's Ludlow Mine Field, so varnostniki, najeti od Johna D. Rockefellerja ml. in ostali upravniki rudnikov združeni z džavno policijo, napadli sindikalni tabor 1.200 stavkajočih delavcev z brzostrelkami in ga požgali. Umrlo okoli 20 ljudi med njimi dve ženski in enajst otrok. Zgodovinar Howard Zinn je opisal Ludlow Massacre kot "zaključno dejanje morda najbolj nasilnega boja med korporacijskimi močmi in delavci v ameriški zgodovini". Kongres se je odzval na javni poziv in zahteval preiskavo. Leta 1915 objavljeno poročilo je močno vplivalo pri spodbujanju sprememb delovne zakonodaje glede dela otrok in osem-urnega delovnika.
1915	V Salt Lake Cityju, ZDA, je bil po krivem aretiran in kasneje obsojen na smrt sindikalni aktivist, orgnizator in pisec pesmi z delvsko vsebino, Joe Hill. Njegove najbolj znane pesmi so: "The Preacher and the Slave", "The Tramp", "There is Power in a Union", "The Rebel Girl", and "Casey Jones—the Union Scab.
1916	V ZDA je Vrhovno sodišče odobrilo Akt o osemurnem delavniku (Eight-hour Act).
1919	V Evropi je ustanovljena mednarodna sindikalna zveza (International federation of Trade Unions - IFTU)
1919	Z Versajsko pogodbo je bil oblikovana Mednarodna organizacija dela (International Labour Organization)
1920	Ustanovljena je bila IFCTU, kasneje Svetovna konfederacija dela (World Confederation of Labour)
1926	V ZDA je bil sprejet Railway Labor act, ki je od delodajalcev zahteval, da se morajo vključiti v kolektivna pogajanja in ne smejo diskriminirati zaposlene, če se ti včlanijo v sindikat.
1935	V ZDA je bil sprejet nacionalni zakon o delovnih razmerjih (znan tudi kot Wagner Act). Uzakonil je pravico vseh delavcev do organiziranja in pravico so volitev predstavnikov v procesih kolektivnega dogovarjanja.
1935	V ZDA je bila ustanovljena druga velika sindikalna centrala Committee for Industrial Organizations (CIO).
1935	Mednarodna organizacija dela sprejme konvencijo št. 47 o 40-urnem delovnem tednu.
1938	V ZDA je bil sprejet zakon, ki je prepovedal delo otrok in vzpostavil 40- urni delovni teden.
1950	V veljavo je stopila mednarodna konvencija št. 87 (Svoboda organiziranja)
1951	V veljavo je stopila mednarodna konvencija št. 98 (Pravica do kolektivnega pogajanja)
1955	V ZDA sta se združili dve največji sindikalni centrali AFL in CIO v AFL-CIO.

1963	V ZDA so sprejeli zakon o enakosti plačila (Equal Pay Act)
1968	V Franciji je iz študentskih protestov izbruhnila velika splošna nacionalna stavka.
1980	Na Poljskem je bil ustanovljen sindikat Solidarność.
1989	Na Poljskem so na demokratičnih volitvah izvolili predsednika, voditelja Solidarności, Lech Walesa.
2000-2009	
2006	Združili sta se dve mednarodni sindikalni konfederaciji, WCF in ICFTU ter osem ostalih. Združili so se v mednarodno konfederacijo sindikatov - ITUC.

V petdesetih letih 20. stoletja je bilo v ZDA 36% delovne sile sindikalizirane, kar je bil višek organiziranosti delavstva v ZDA. Do leta 1989 je to število padlo na 16%. V tem času je sindikaliziranost na Švedskem in Danskem bila 95%, na Finskem 85%, okoli 60% organiziranega delavstva je bilo na Norveškem, v Avstriji, Avstraliji, Irskem in v Združenem Kraljestvu. Zadnja leta je sindikaliziranost v ZDA okoli 12,4 %, v Evropski uniji pa je povprečje okoli 26%.

Razvoj mednarodnih sindikalnih organizacij

Sindikati, kot primarno nacionalne organizacije, pa so se že konec devetnajstega stoletja začeli povezovati tudi na mednarodni ravni, kjer so nekatere interese in odgovornosti prenesli na mednarodne sindikalne organizacije. Tako so v začetku dvajsetega stoletja nastale sindikalne organizacije, ki jih lahko razdelimo na dve organizacijski obliki. Mednarodni sekretariati združujejo nacionalne sindikate v določenih panogah, poklicih ali industrijah, iz različnih držav. Druga oblika, t. i. mednarodnih sindikalnih organizacij, združuje centralne nacionalne federacije ali nacionalne sindikalne centrale, prav tako iz različnih držav.

Prva takšna organizacija je bila Mednarodna federacija sindikatov (*International Federation of Trade Unions – IFTU*), ustanovljena leta 1913, v katero so bile vključene pretežno sindikalne zveze iz Evrope in tudi Ameriška federacija dela (*American Federation of Labor – AFL*). Organizacija se je leta 1945 preoblikovala v novo organizacijo z imenom Svetovna federacija sindikatov (*World Federation of Trade Unions – WFTU*), katera deluje še danes ter združuje okoli 70 milijonov delavcev iz 95 držav. Leta 1949 so nekatere članice zahodnih držav, zaradi političnih in ideoloških predstav o delovanju in namenu sindikatov, izstopile iz federacije sindikatov ter ustanovile novo mednarodno sindikalno organizacijo, ki se je poimenovala v Mednarodno konfederacijo svobodnih sindikatov (*International Confederation of Free Trade Unions – ICFTU*). Leta 1981 se ji je pridružila še ameriška sindikalna centrala AFL-CIO, leta 1956 je nastala z združitvijo Ameriške federacije dela in Kongresom industrijskih organizacij (Congress of Industrial organizations – CIO). Leta 1920 so ustanovili

Mednarodno federacijo krščanskih sindikatov (*International Federation of Christian Trade Unions – CISC*), ki se je leta 1968 preoblikovala v bolj sekularno organizacijo in spremenila ime v Svetovno konfederacijo dela (*World Confederation of Labor – WCL*). Svetovna konfederacija dela se je leta 2006 združila z Mednarodno federacijo svobodnih sindikatov v novi organizaciji, ki se imenuje Mednarodna konfederacija sindikatov² (*International Trade Unions Confederation – ITUC*) in predstavlja največjo mednarodno sindikalno organizacijo, ki združuje 175 milijonov delavcev iz 155 držav in 311 nacionalnih sindikalnih central (Windmuller in Pursey 2004, 56–57).

Omeniti moramo še regionalne sindikalne organizacije in posebna sindikalna telesa, kot je Evropska konfederacija sindikatov (*European Trade Union Confederation – ETUC*), Organizacija afriške sindikalne enotnosti (*Organization of African Trade Union Unity – OATUU*), Sindikalni svetovni odbor v organizaciji za ekonomsko sodelovanje in razvoj (*Trade Union Advisory Committee to the Organization for Economic Co-operation and Development – TUAC-OECD*) in Svet nordijskih sindikatov (*Council of Nordic Trade Unions – NFS*) (Windmuller in Pursey 2004, 67).

Izpostavimo še mednarodne sekretariate, ki so sestavljeni iz posameznih nacionalnih sindikatov, združenih glede na večje industrijske panoge, njihov primarni interes pa je usmerjen prej v ekonomsko in industrijsko vsebino kakor v politično. V začetku dvajsetega stoletja je bilo ustanovljenih 33 takšnih sekretariatov, pretežno obrtniških poklicev in panog, ki pa so jih kmalu zamenjale industrijske skupine sindikatov. V Evropi se je ta proces zgodil okoli leta 1900, v Združenih državah Amerike okoli leta 1930. Šele leta 2002 se je 10 sekretariatov, kolikor jih je ostalo, danes jih je že 13, preimenovalo v Globalne sindikalne federacije (*Global Union Federations – GUFs*). Sprememba imena je povezana tudi s spremenjenim načinom dela v dobi globalizacije, v kateri so se te organizacije usmerile pretežno v zagotavljanje minimalnih družbenih standardov znotraj multinacionalnih korporacij, na podlagi katerih si želijo za sebe zagotoviti pogajalski status sindikalnega telesa.

Razlike med sindikati in nevladnimi organizacijami³

Najprej naj opozorimo na razliko med nevladnimi organizacijami in socialnimi partnerji. Nevladne organizacije običajno delujejo na tistih področjih, ki jih vladne ali profitne organizacije ne znajo oziroma ne zmorejo dovolj kakovostno urediti s svojimi storitvami. Evropska komisija opredeljuje nevladne organizacije kot neprofitno usmerjene organizacije, ki ne delujejo v korist svojih članic in

---

² ITUC že od leta 1997 objavlja poročila o razmerah in spoštovanju temeljnih delovnopравниh standardov v državah članicah Svetovne trgovinske organizacije. Poročilo vsako leto predložijo Generalnemu svetu (Bakvis in McCoy 2008).

³ Pavle Vrhovec, 28. 5. 2008, ZSSS, Ljubljana

članov, pač pa širše, v splošno dobro posameznih skupin ljudi ali celotne družbe. S svojimi dejavnostmi pokrivajo širok spekter interesov, od popolnoma prostovoljskih skupin, katerih interes je zadovoljevanje potreb po druženju, do visoko profesionalnih organizacij, ki nudijo strokovno pomoč vladi pri pripravljanju zakonodaje.

Kar se tiče socialnih partnerjev (delodajalska združenja in sindikati), so slednji opredeljeni s kriteriji Evropske komisije, kar seveda ni primer nevladnih organizacij. Zaradi pomembnosti socialnega dialoga je potrebno, da imajo organizacije, ki zastopajo interese delavcev in delodajalcev tudi ustrezne certifikate. Za izpolnjevanje postopkov, določenih v členih 137 do 139 Pogodbe, morajo biti organizacije socialnih partnerjev več sektorske, ali se nanašati na specifične kategorije ali sektorje, sestavljati jih morajo organizacije, ki so priznane kot članice struktur socialnih partnerjev iz držav EU, sposobne morajo izvajati pogajanja ter sklepati sporazume in imeti morajo primerno strukturo za zagotavljanje njihove učinkovite udeležbe v procesu pogajanj.

Evropsko razumevanje civilnega dialoga je odnos oziroma dialog med nevladnimi organizacijami (dostikrat se uporablja tudi posplošen izraz »civilno družbo«) ter vlado oziroma ustreznimi ministrstvi. Sodelovanje nevladnih organizacij v procesih odločanja še vedno ni uzakonjeno. Civilni dialog v nasprotju s socialnim dialogom na evropski ravni še vedno ni formaliziran. Edini dokument, ki v bistvu govori o civilnem dialogu je Bela knjiga Evropske komisije z naslovom »White Paper on European Governance« (25. julij 2001). Dokument poudarja pomen večjega sodelovanja s civilno družbo ter si prizadeva za bolj sistematičen dialog, za oblikovanje minimalnih standardov posvetovanja z javnostjo in za partnerske sporazume z nevladnimi organizacijami.

Povsem drugačen, kot civilni, pa je socialni dialog, ki je dialog med socialnimi partnerji, torej organizacijami, ki zastopajo interese delavcev in delodajalcev. Socialni dialog je priznan kot temeljni element Evropskega socialnega modela in ima ključno vlogo pri bolj kakovostnem upravljanju (Governance) Evropske unije. Pravna osnova za socialni dialog je v 138. in 139. členu Pogodbe Evropske skupnosti, ki Evropsko komisijo obvezuje k spodbujanju posvetovanj socialnih partnerjev in k lažšanju njihovega dialoga, obema stranema zagotavlja uravnoteženo podporo ter govorita tudi o možnosti kolektivnega dogovarjanja in sklepanja sporazumov, ki se na željo obeh strani lahko prekvalificirajo v direktive Evropske unije.

2. POGlavJE: Slovensko sindikalno gibanje

SLOVENSKI KRONOLOGIJA DELAVSKEGA GIBANJA

DATUM	DOGODEK
24. 11. 1867	Sestali so se ljubljanski grafični delavci in ustanovili izobraževalno društvo.
2. 8. 1869	V Mariboru so delavci ustanovili izobraževalno društvo.
7. 4. 1870	Sindikalizem se je na slovenskem ozemlju razvil že dokaj zgodaj, in sicer pod takratno skupno Avstro-Ogrsko monarhijo. Na Dunaju je leta 1870 prav poslanec slovenskega rodu, Vinko Klun, parlamentu predlagal prvi zakon o koalicijski svobodi oz. svobodi združevanja. Tako je bila sindikalna svoboda 7. 4. 1870 priznana z državnim zakonom.
1885	Taafarjev režim je ob podpori nemške liberalne buržuazije - ob večletnem preganjanju socialistov - uvedel tako imenovane protisocialistične zakone, ki so za nekaj let preprečili razmah oziroma širšo obnovo delavskega gibanja.
1886	V Lešah pri prevaljah so se uprli rudarji ter dosegli osemurni delavnih in zvišanje mezd.
April 1889	Stavkali so delavci v tržasški ladjedelnici, kar je pomenilo uvod v daljši val stavkovnega gibanja po vsej Sloveniji.
22. 7. 1889	V trboveljskem revirju se je začela prva velika stavka rudarjev. Trajala je do 14. avgusta. Zadušila jo je žandarmerija s pomočjo vojske. Stavkajoči so zahtevali višje plače in skrajšanje delovnika iz 12 na 8 ur ter imeli še več manjših zahtev. Po tej veliki stavki so v Trbovljah, pa tudi drugod v revirjih ustanovili podružnice delavsko izobraževalnega društva za Štajersko s sedežem v gradcu. Že ob koncu prvega leta je štela trboveljska podružnica 1.621 članov.
7. 11. 1889	V Ljubljani je bil natisnjen prvi slovenski delavski list na Slovenskem Novi čas, vendar so ga oblasti še pred izidom zaplenile.
Maj 1890	Prvo praznovanje prvega maja v Ljubljani na Rožniku in v kavarni Evropa. Udeležilo se ga je od 500 do 1.000 delavk in delavcev. Praznovanja so bila tudi v zagorju, Mariboru, Trstu, Celovcu, Beljaku in Borovljah. Na shodih še pred praznovanji so se posebej pokazale zahteve po splošni in enaki volilni pravici ter po osemurnem delavniku.
1900	V papirnici v Vevčah so ustanovili strokovno društvo. Tega leta so tudi stavkali.
1901	Od 13. do 15. februarja je trajala stavka slovenskih in italijanskih delavcev v Trstu. V spopadu s policijo in vojaštvom je bilo 14 mrtvih in 65 ranjenih.
9. 9. 1909	V Ljubljani je bila ustanovljena Splošna delavska zveza Vzajemnost.
23. 4. 1919	Takoj po ustanovnem kongresu Socialistične delavske stranke Jugoslavije (komunistov) je bil v Beogradu kongres sindikalnega zedinjenja. Na njem je bilo izvoljeno Centralno radniško sindikalno vijeće Jugoslavije (CRSVJ), ki je zajemalo vse sindikalne organizacije v državi razen teh okrog Strokovne komisije v Sloveniji.
8. - 9. 7. 1919	V ljubljani je bil kongres slovenskih socialdemokratskih sindikalnih organizacij, ki se ga je udeležilo 87 delegatov, ki so zastopali 19.000 članov. Ustanovili so Strokovno komisijo, centralni sindikalni organ za Slovenijo. Kongres je sklenil, naj Strokovna komisija pripravi vse za združitev slovenskih strokovnih organizacij z drugimi strokovnimi organizacijami v Jugoslaviji.
27. 3. 1919	Začel je veljati osemurni delavnik za delavce v kovinarski stroki, ki je bil pozneje uveljavljen tudi v drugih strokah.
15. 4. 1920	V Sloveniji se je začela železničarska stavka kot del splošne stavke železničarjev Jugoslavije. Ustavljen je bil vse promoet, stavkovne straže so zasedle železniške

	postaje v Ljubljani, Mariboru, Zidanem mostu, Pragerskem in drugod. Na poziv komunistov, naj podprejo stavkajoče železničarje, so najprej rudarji, nato kovinarji, živilski delavci in drugi delavci v Sloveniji začeli tridnevno solidarnostno stavko.
24. 4. 1920	Pred Leoniščem na Zaloški cesti v Ljubljani je prišlo do krvavega spopada med orožniki in delavci, ki so v sprevedu korakali proti zborovalnemu prostoru v središču mesta. V boju je padlo 13 odraslih in en otrok, 30 do 40 pa je bilo ranjenih.
11. 8. 1920	Delavska zadruga Železničarski dom je odkupila hišo na Turjaškem trgu št. 2. tako je delavstvo v Ljubljani dobilo svoj delavski dom.
27. 6. 1921	Izšla je uredba o zavarovanju delavcev zoper bolezni in nezgode.
28. 2. 1921	Fašisti so napadli delavski dom v trstu, kjer je bil sedež komunistične stranke in Delavske zbornice za Julijsko krajino in ga zažgali.
28. 2. 1922	Izšel je zakon o zaščiti delavcev.
25. 3. 1922	V Ljubljani je bil kongres Strokovne komisije, ki se je preimenovala v pokrajinski odbor Glavne delavske zveze Jugoslavije.
29. 3. 1922	V tovarni Westen v celju se je začela stavka, ki je trajala 2 meseca in pol. v njej je enotno sodelovalo delavstvo vseh političnih prepričanj. Dosegli so 35% zvišanje mezd.
22. - 27. 8. 1922	V podjetjih TPD je bila splošna stavka 12.000 rudarjev, ki se je končala z delnim uspehom. mezde so zvišali za 20%.
20. 7. 1923	Začela se je splošna rudarska stavka, v kateri je sodelovalo 9.400 rudarjev, od tega v trbovljah 4.200, Zagorju 1.600, Hrastniku 1.300, Kočevju 900, Rajhenburgu 800, v Hudi jami pa 600. Stavko so s pomočjo orožništva in vojaštva 17. septembra zlomili. TPD je odpustila stotine rudarjev, ki so si morali poiskati delo v Franciji, Belgiji in na Nizozemskem. To je bila zadnja velika stavka v povojnem revolucionarnem poletu.
1. 3. 1929	V Ljubljani je bil ustanovni občni zbor delavske založbe Cankarjeva družba. V odbor sta bila izvoljena tudi komunista Lovro Kuhar - Prežihov Voranc in Bratko Kreft.
17. 4. 1929	Ministrstvo za notranje zadeve je s posebnim odlokom prepovedalo praznovanje 1. maja.
21. 10. 1929	V revirjih TPD je zaradi mezdne gibanja zaradi slabih ekonomskih razmer, bila sklenjena kolektivna pogodba.
8. 11. 1932	V Ljubljani so delavci na shodu zahtevali mednarodno konvencijo o osemurnem delavniku in prepoved nočnega dela v pekarnah; izrekli so se za pridružitve k akciji francoskega delavstva, pa tudi delavstva v Nemčiji in Italiji, ki se bori za 40-urni delovni teden.
3. - 10. 6. 1936	V Sloveniji je bila splošna stavka okrog 5.000 gradbenih delavcev, ki so jo podprli tudi delavci drugih strok, nameščenci, mali trgovci in obrtniki. Stavka se je končala s sklenitvijo kolektivne pogodbe, s katero so gradbinci dosegli zvišanje mezd in boljše plačevanje nadur.
20. 8. 1936	Mladinska sekcija sindikatov v hrastniški steklarni je organizirala stavko mladih delavcev zaradi izkoriščanja mlade delovne sile. Izvolili so stavkovni odbor in imeli tovarno dva dni zasedeno.
20. 8. 1936	Začeli so stavkati delavci v tekstilni tovarni Jugočeška v Kranju. Sledili so jim delavci v Jugobruni, Intexu in Sirčevi tovarni. Delavci so zasedli tovarne. Naslednji dan so se stavki pridružili delavci tovarne Prah, Božič in Tekstilindus v Kranju ter delavci v tovarni Brumen&Thalerv Škofji Loki, 24. avgusta še delavci v tovarni Eifler v Ljubljani in v tovarnah Beer&Hribernik v tacnu in Štorah pri gameljnah, 25. avgusta pa še 1.160 delavcev v tržiški predilnici. 1. septembra so

	se iz solidarnosti pridružili splošni tekstilni stavki delavci iz osmih mariborskih tekstilnih tovarn in tekstilci iz tovarne Cosmos iz Št. Pavla pri Preboldu. s tem je splošna tekstilna stavka dosegla vrhunec in zajela skupaj 8.500 delavcev.
Maj 1941	Konec maja in prve dni junija je bil izvoljen na konferenci DE glavni odbor DE. Dva njegova člana sta ustreljena že v letu 1941, franca Hočevarja so ustrelili Nemci v Celju in Martina Koresa 27. decembra v Mariboru.
1. 6. 1941	Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo so se Delavski enotnosti priključili tudi predstavniki socialistov kot politične struje. S tem je bila DE Slovenije vzpostavljena.
7. 11. 1942	Konferenca Delavske enotnosti v Ljubljani pri Žnidaršičevih v Ipavčevi ulici 6. Vodil jo je Boris Kidrič, ki je zastopal KPS, svobodne strokovne organizacije je zastopal France Svetek, krščanske socialiste pa Tone Toman in Stane Kovač. Teze, napisane v Kočevskem rogu, ki jih je sprejela z malenkostnimi popravki, in resolucija poudarjajo, da je slovensko delavstvo, ki ga predstavlja KPS, skupina krščanskih socialistov in predstavniki strokovnih organizacij, zavzelo vodilno vlogo v narodnoosvobodilnem boju, postalo borbena jedro Osvobodilne fronte, slovenske partizanske vojske, ki je združilo okrog sebe najširše narodne plasti in ne bo dopustilo nikomur, da bi spodkopal enotnost in vodilno vlogo delavskega razreda v Osvobodilni fronti. Konferenca se je konstituirala v odbor Delavske enotnosti Slovenije, imenovala člane predsedstva glavnega odbora Delavske enotnosti (Franc Leskošek, Tone Fajfar, France Svetek) in sklenila izdajati časopis Delavsko enotnost.
4. 12. 1942	Izšla je prva številka ciklostilirane Delavske enotnosti v Ljubljani z datumom 15. 11., ki je priobčila teze, resolucijo in uvodni članek Edvarda Kardelja Enotnost slovenskega ljudstva, ki govori o vlogi delavskega razreda v narodnoosvobodilnem boju, o namenu in pomenu delavske enotnosti in prihodnjih političnih nalogah delavskega razreda. V začetku decembra je izšla tiskana prva številka Delavske enotnosti z datumom 20. 11. 1942. Natisnili so jo v ilegalni partijski tiskarni Podmornica v Kozarjah.
1. 5. 1944	Izšel je letak <i>Slovenskemu delavstvu za prvi maj!</i> , ki ga je izdal glavni odbor Delavske enotnosti.
25. 7. 1944	Izšel je letak Delavci, odprite oči!(8.000 izvodov), ki poziva vse slovenske delavce, naj prenehajo s svojim delom za okupatorja in vstopijo v narodnoosvobodilno vojsko.
23. 9. 1944	Na seji razširjenega IO OF so sprejeli sklepe: 1) napraviti načrt glede sindikatov; 2) pričeti z rednim izdajanjem lista Delavska enotnost.
21. 5. 1945	V Ljubljani je izšla prva poveljna štivilka Delavske enotnosti, označene z letom I, št. 1 Urednica Boža Bašin.
24. - 27. 10. 1948	V Beogradu je bil 1. kongres Enotnih sindikatov Jugoslavije. Na kongresu so spremenili naziv iz ES Jugoslavije v Zvezo sindikatov Jugoslavije. Sprejeta je bila resolucija o neposrednih nalogah ZS Jugoslavije. Za predsednika je bil izvoljen Djuro Salaj.
27. -29. 5. 1949	V Ljubljani je bil 2. kongres Zveze sindikatov za Slovenijo. 612 delegatov je predstavljalo 230.625 članov. Za predsednika Glavnega odbora je bil izvoljen Janko Rudolf.
4. 8. 1951	Delavski svet podjetja Tesar je prvi v Sloveniji izvolil upravni odbor in prevzel upravljanje podjetja v svoje roke.
6. - 8. 10. 1951	V Zagrebu je bil 2. kongres ZS Jugoslavije. zveza sindikatov je takrat imela približno 1,700.000 članov in 15.800 sindikalnih podružnic. Za predsednika Cenralnega sveta je bil ponovno izvoljen Djuro Salaj. Umrli je 20. 5. 1958.

24. - 26. 5. 1953	V Ljubljani je bil 3. kongres Zveze sindikatov za Slovenijo. Za predsednika je bil ponovno izvoljen Janko Rudolf.
29. 1. 1958	Za novega predsednika Zveze sindikatov za Slovenijo je bil izvoljen Stane Kavčič.
Junij 1963	Za novega predsednika ZSJ za Slovenijo je izvoljen Franc Popit.
20. 4. 1964	Na 5. kongresu ZS Jugoslavije v Beogradu je bil izvoljen za predsednika Svetozar Vukmanović-Tempo
8. 4. 1965	V veljavo je stopil temeljni zakon o delovnih razmerjih.
11. 11. 1966	Za novega predsednika ZSS je bil izvoljen Ivo Janžekovič.
20. 11. 1967	Delavska enotnost je praznovala 25-letnico izhajanja. List je bil odlikovan z redom zasluge za narod z zlato zvezdo.

Vir: Oris kronologije delavskega gibanja na slovenskem 1867 – 1968. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1969.

Mezdna in stavkovna gibanja⁴

Najodločnejše oblike delavskega gibanja so bili mezdna gibanja in stavke. Mezdno gibanje je vsaka oblika boja za zvišanje, urejanje ali kakršnokoli izboljšanje delavskih zaslužkov, ki so jih takrat (19. stoletje) imenovali mezde. Tovrstno gibanje se je najprej začelo med obrtniški pomočniki, šele pozneje pa tudi med tovarniškimi delavci. Najpogostejši povod za mezdno gibanje so bile mezde, drugi razlogi so bili trajanje delovnega časa, odpust delavcev ali delavskih zastopnikov ter nezadovoljstvo z delovnim redom. Najmnožičnejše so bile stavke v Trstu; zelo odmevna je bila tridnevna splošna stavka leta 1902, ki so jo nasilno zadušili, pri tem pa je bilo ubitih in ranjenih več stavgajočih. Po uspešno končanih mezdni gibanjih in stavgah so sindikati in podjetniki po navadi sklepali mezdne sporazume za vse zaposlene delavce v posameznem obratu; iz teh so pozneje nastale kolektivne pogodbe. Te so določale trajanje delovnega časa, povprečno za 10% so povečale delavske mezde, številne so sindikalnim organizacijam priznale zastopstvo vseh delavskih zahtev do podjetnikov. Takemu razvoju je sledila tudi delavska zaščitna zakonodaja. Leta 1907 je izšla novela obrtnega reda, ki je urejala pravno podlago za sklepanje kolektivnih pogodb.

Delavske strokovne organizacije

Stavke in mezdna gibanja so vodile delavske strokovne organizacije, ki so se razvile v okviru treh sindikalnih central različnih političnih usmeritev. Najmočnejše in najstarejše je bilo socialistično delavsko gibanje, nekoliko pozneje je nastalo krščanskosocialno gibanje, ki je bilo tudi nekoliko šibkejše, narodnosocialne delavske organizacije pa so bile manj številčne in tudi uveljavile so se pozneje, predvsem v trstu in na Primorskem.

V razmerah gospodarskega liberalizma so bila mezdna razmerja brez delavske zaščite in varstva pravic. Obrtni red iz leta 1859 ni vseboval nikakršnih določb o varstvu in zaščiti pomožnih delavcev.

⁴ Fischer, Jasna, Neven Borak, Zdenko Čepič, France Kresal (2005) Slovenska novejša zgodovina: Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848 – 1992; 1. Inštitut za novejšo zgodovino, Mladinska knjiga, Ljubljana

Šele novele iz let 1883, 1885, 1895 in 1902 so vsebovale določbe o varstvu in zaščiti delavca. Odnos države in družbe do mezdnih razmerij se je spreminjal. V prvem obdobju država ni posegala v urejanje mezdnih razmerij z delavsko zakonodajo. Družba je posledice prevelikega izkoriščanja skušala omiliti z dobroteljnostjo in kolektivno samopomočjo, ustanavljali so delavska bolnišnica in podporna društva. To obdobje je trajalo do osemdesetih let 19. stoletja.

Nastanek Jugoslavije je zavrl napredek mezdnih odnosov v modernejše oblike delovnih razmerij. Nova okvirna delavska zakonodaja, ki je bila sprejeta v letih 1921 in 1922, je v vsej državi predvsem poenotila delavsko zaščito, delavcem pa ni zagotavljala večjih in novih pravic iz delovnega razmerja. Najpomembnejše pridobitve razvoja delovnih razmerij v obdobju med obema vojnoma so bile: uvedba 8-urnega delavnika, uvedba delavskih zaupnikov, podpiranje brezposelnih in posredovanje dela, ustanovitev delavske zbornice kot interesne predstavnice delavcev in nameščencev ter do leta 1929 tudi stanovanjska zaščita, nato pa leta 1937 še začetek izvajanja pokojninskega zavarovanja za vse delavce, ureditev določanja minimalnih mezd ter poravnavanje in razsodništvo v mezdnih sporih.

Delavski zaupniki in delavske zbornice so bile obvezne delavske ustanove za zastopanje stanovskih interesov delavcev in nameščencev, ki so jih volili vsi zaposleni. Delavska zbornica za Slovenijo je bila na podlagi uredbe ustanovljena 21. maja 1921 v Ljubljani ter je leta 1927 na Miklošičevi cesti zgradila veliko poslovno stavbo, v kateri je imela svoj sedež, kakor tudi ostale delavske ustanove. Člani delavske zbornice so bili vsi zaposleni delavci in nameščenci, stari več kot 18 let. Delavska zbornica je tudi vodila register delavskih strokovnih organizacij. Tako so bile vse sindikalne organizacije, ki so delovale v Sloveniji, registrirane pri Delavski zbornici v Ljubljani. Vpisane so bile tri sindikalne centrale, ki so tudi ustrezale trem vodilnim političnim usmeritvam: socialistična Strokovna komisija, krščanskosocialistična Jugoslovanska strokovna zveza in narodnosocialistična Narodna strokovna zveza.

Sindikati v socializmu

Sindikalni pluralizem po letu 1991

Reprezentativnost sindikatov

Ključni izzivi za sindikate v sodobnem času

Dosežki slovenskih sindikatov (ZSSS)

Delovnopravna zakonodaja:

V Zakonu o delovnih razmerjih smo ubranili:

- plačan 30-minutni odmor med delom,
- višino odpravnine ob odpovedi pogodbe o zaposlitvi,
- povračilo stroškov za malico ter prihod na delo in odhod z dela,
- dodatek za delovno dobo,
- vlogo in naloge sindikata na področju delovnih razmerij,
- delovno pravni položaj oziroma varstvo sindikalnih zaupnikov,
- pravilo, da lahko le kolektivna pogodba na ravni dejavnosti izjemoma določi pravice na nižji ravni, kot jih določa zakon.

Leta 2006 so delodajalske organizacije predlagale spremembe komaj sprejetega zakona o delovnih razmerjih (ki je začel veljati s 1.1.2003) z naslednjimi zahtevami:

- odprava plačanega odmora med delom,
- odprava dodatka na delovno dobo,
- podaljšanje delovnega časa z 48 na 65 ur tedensko,
- povečan obseg nadurnega dela (400 ur)
- sklepanje pogodb o zaposlitvi za določen čas brez omejitev,
- skrajšanje vseh odpovednih rokov na največ 30 dni,
- poenostavitev postopkov za lažje odpuščanje delavcev,
- zmanjšala naj bi se zaščitna vloga sindikata pri odpuščanju delavcev,
- zmanjšanje odpravnin ob odpovedi pogodbe o zaposlitvi,
- maksimiranje letnega dopusta na največ 30 dni na leto,

- regres za letni dopust in za prehrano naj bi bila odvisna od tega, koliko časa delavec prebije na delu,
- opustil naj bi se termin kolektivna pogodba na ravni dejavnosti, itd.

ČE POGLEDAMO GORNJE ZAHTEVE DELODAJALCEV ZA SPREMEMBE ZAKONA, POTEM NAM MORA BITI POPOLNOMA JASNO, V KAKŠNI DRŽAVI BI ŽIVELI, ČE NE BI BILO SINDIKATOV!

Zdravstvena zakonodaja:

- ohranjena medgeneracijska vzajemnost v dopolnilnem zdravstvenem zavarovanju,
- preprečitev znižanja odmere nadomestil plače v času dolgotrajne bolniške odsotnosti (vlada je predlagala 30-odstotno znižanje odmere nadomestil),
- ohranitev avtonomnosti zdravstvene blagajne (še naprej je upravljanje te blagajne s strani predstavnikov vplačevalcev prispevkov delodajalskih in sindikalnih organizacij)
- preprečitev, da bi po enem letu bolniške prenehala pravica do nadomestila plače;
- preprečitev uvajanja nadstandardnih prostovoljnih zdravstvenih zavarovanj na račun siromašenja obveznega zdravstvenega zavarovanja.

Pokojninska in invalidska zakonodaja:

- ohranitev varne medgeneracijske pogodbe, ki ostaja temelj delavčeve varnosti na starost,
- preprečitev uvedbe obveznega naložbenega pokojninskega zavarovanja
- fleksibilno upokojevanje se spodbuja z vrsto ne le negativnih (malusi), ampak tudi pozitivnih spodbud (bonusi) za odložitev datuma upokojitve.

Soupravljanje in delavska participacija:

Preprečitev sprememb zakona o soupravljanju, ki jih je predlagala Gospodarska zbornica Slovenije

predlagala je:

- zmanjšanje števila članov svetov delavcev na tri člane (sedaj je število članov določeno glede na velikost podjetja – od najmanj 3 pa do 13 ali celo več članov, saj se v družbi z več kot 1.000 delavcev število članov sveta delavcev poveča za dva člana na vsakih dodatnih 1.000 delavcev);
- v celoti naj bi se odpravilo predstavništvo delavcev v nadzornih svetih družb, ki imajo do 500 zaposlenih,
- odpravil naj bi se institut delavskega direktorja v družbah z do 2000 zaposlenimi,
- odpravila naj bi se možnost profesionalnega opravljanja funkcije člana sveta delavcev.

Sprejem zakona o udeležbi delavcev na dobičku (na zahtevo ZSSS, čakali smo več kot 15 let, žal pa udeležba ni obvezna, ampak prostovoljna)

Zdravje in varstvo pri delu:

Sprejem zakona o zdravju in varstvu pri delu (z aktivnim sodelovanjem ZSSS- sindikat je pridobil pravico do dokumentirane informacije o stanju varnosti in zdravja pri delu pri delodajalcu in možnost, da usmerja in organizira delo voljenih delavskih zaupnikov; vsak delodajalec mora imeti po posvetovanju z delavci in delavskimi predstavniki tako imenovano izjavo o varnosti z oceno tveganja)

Davčna zakonodaja:

Uvedba dvostopenjskega davka na dodano vrednost (vlada je predlagala samo eno stopnjo – 20%, sindikati pa smo dosegli uvedbo še ene nižje stopnje za nujne življenjske potrebščine, zdravila, itd., s čimer smo preprečili poslabšanje položaja najnižje plačanih delavcev. Sedaj je nižja stopnja 9,5%, višja pa 22%)

Preprečitev uvedbe enotne davčne stopnje (demonstracije ZSSS, posledica: ohranitev progresivnega davčnega sistema)